

1917 Yılında Kafkas Cephesi'nde III. Ordu'ya Mensup 1869-1898 Doğumlu Askerler Üzerinde Yapılan Ankete Göre Askerlerin Aile Yapısı ile İlgili Bazı Bilgiler

Burhan SAYILIR*

Özet

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle açılan ilk cephe olma özelliğine sahip olan Kafkas (Doğu) Cephesi oldukça yıpratıcı muharebeler sahne olmuştur. 1914 yılı Aralık ayı içinde başlayan çarpışmalar sonucunda binlerce Türk askeri ya çarpışmalarda ya aşırı soğuklar nedeniyle donarak şehit olmuş ya da yaralı veya hasta olarak savaş dışı kalmıştır. 1917 yılında 3. Ordu'ya mensup askerlerden 1869-1898 yılları arasında doğan yani 19-48 yaş aralığındaki askerlere, aile yapılarını içeren bir anket uygulanmıştır. Bu anketler bir çizelge halinde hazırlanmıştır. Çizelgenin sol sütununda otuz üç adet soru bulunmaktadır. Ankette yer alan soruları genel olarak dokuz ana başlıkta, ancak özel olarak ise daha fazla alt başlıkta tasniflendirebilmek mümkündür. Buna göre, söz konusu anketteki soruların birinci ana başlığı, askerlerin medeni durumları ile ilgilidir. Bu ana başlığın altında, askerlerin evli olup olmadıkları, evli olanların kaç evli oldukları, eşlerinin vefat edip etmedikleri ve boşanmış olup olmadıkları sorularına cevap aranmıştır. İkinci ana başlık, 15-35 yaş aralığında çocukları olan askerlerin belirlenmesine çalışılan bir başlıktır. Bu ana başlığın alt başlıklarında ise yukarıda belirtilen yaş aralığındaki çocuklara sahip askerlerin oranları ayrı ayrı tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü ana başlık altında hayatta olan çocuk sahibi askerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu ana başlığın altında çocuk sahibi askerlerin birden dörde ve daha fazlasına sahip olup olmadıkları ve bunların oranının ayrı ayrı tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Ankete dahil edilen askerlere ait formlarda geçen vilayetlerin bazıları şunlardır: Sivas, Ankara, Erzurum, Samsun, Trabzon, Konya, Adana, Kayseri, İzmir, Giresun, Ordu, Tokat, Amasya, Van, Diyarbakır, Halep, Kastamonu, Bursa, Harput (Elazığ), İstanbul, Musul, Edirne, Bitlis, Kayseri, Adana vd. Anketler-

* Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, burhansayilir@yahoo.com

de vilayet adı verilmeden direk geçen kazaların çoğu Karadeniz bölgesindedir. Kazaların bazıları şunlardır: Fatsa, Ünye, Çarşamba, Tirebolu, Of, Hopa, Erbaa, Vakfikebir, Alucra, İskilip, Develi, Zile, İspir, Akçaabat vd.

Anahtar Kelimeler: Kafkas (Doğu) Cephesi, Türk Ordusu, Türk Aile Yapısı, Türk Askeri, Anket

Some Information on the Family Structure of the Soldiers of the 3rd Army on the Caucasian Front in 1917 in Consideration of the Survey Administered to the Soldiers Born between 1869 and 1898

Abstract

Caucasian (Eastern) Front, the first front opened upon the Ottoman Empire's entering the First World War, witnessed severe battles. In the battles that began in December 1914, thousands of Turkish soldiers were lost in the action or by freezing because of the extremely cold weather or were put out of action as wounded or sick. In 1917, a survey on their family structure was implemented to the soldiers of the 3rd Army, who were born between 1869 and 1898 - in other words, between 19 and 48 years old. The survey consisted of thirty-three questions in the left column. Those questions can be classified roughly under 9 general topics, or more specific sub-domains. The first main topic was about the marital status of the soldiers and the sub-domains were "whether soldiers were married or not", "if yes, how many times they got married", "whether their wives were dead or alive" or "whether they were divorced or not". The second main topic aims to identify soldiers between 15 and 35 years who had children. The sub-domains are intended to describe the ratio of the soldiers who had children in the abovementioned age range. The third main domain is about the number of the soldiers whose children were alive and aims to identify the number of their children; 1 to 4 or more than 4. Some of the provinces which were recorded in the forms of the soldiers included in the survey are Sivas, Ankara, Erzurum, Samsun, Trabzon, Konya, Adana, Kayseri, İzmir, Giresun, Ordu, Tokat, Amasya, Van, Diyarbakır, Halep, Kastamonu, Bursa, Harput (Elazığ), İstanbul, Musul, Edirne, Bitlis, Kayseri, Adana, etc. Most of the subdistricts which were put in the forms without mentioning the province are from Black Sea Region. Some of the subdistricts are Fatsa, Ünye, Çarşamba, Tirebolu, Of, Hopa, Erbaa, Vakfikebir, Alucra, İskilip, Develi, Zile, İspir, Akçaabat, etc.

Keywords: Carcassian (Eastern) Front Line, Turkish Army, Turkish Family Structure, Turkish Soldier, Survey

Giriş

1917 yılında Kafkas Cephesi'nde 3. Ordu'ya mensup doğum tarihleri 1869-1898 yılları arasında olan yani 19-48 yaş aralığındaki askerlere yönelik bir anket çalışması yapılmıştır. Arşiv belgelerinde anketin 2. Kolordu Komutanlığı'na bağlı 5. Şube tarafından hazırlandığı anlaşılmaktadır. Genelkurmay ATASE Arşivi'nde bir dosya içinde bulunan anketler, perakende olarak 172 ayrı belgeden oluşmaktadır.

Anketler, bir çizelge halinde hazırlanmıştır. Çizelgenin sol sütununda 33 adet soru bulunmaktadır. Çalışmanın devamında bu çizelge ve sorular verilecektir. Ankette yer alan sorular genel olarak dokuz ana başlıkta, ancak özel olarak ise daha fazla alt başlıkta tasniflenebilmektedir. Buna göre, söz konusu anketteki soruların birinci ana başlığı, askerlerin medeni durumları ile ilgilidir. Bu ana başlığın altında, askerlerin evli olup olmadıkları, evli olanların kaç evlilik yaptıkları, eşlerinin vefat edip etmedikleri ve boşanmış olup olmadıkları sorularına cevap aranmıştır. İkinci ana başlık, 15-35 yaş aralığında çocukları olan askerlerin belirlenmesine çalışılan bir başlıktır. Bu ana başlığın alt başlıklarında ise yukarıda belirtilen yaş aralığındaki çocuklara sahip askerlerin oranları ayrı ayrı tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü ana başlık altında hayatta olan çocuk sahibi askerler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu ana başlığın altında çocuk sahibi askerlerin birden dörde ve daha fazlasına sahip olup olmadıkları ve bunların oranının ayrı ayrı tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Dördüncü ana başlıkta askerlerin kaçının hayatta olan çocuklarının erkek veya kız olduğunun cevabı aranmıştır. Beşinci ana başlıkta askerlerin kaçının çocuğunun öldüğü tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu ana başlık altında ölen çocukların erkek ve kız olmaları göz önüne alınarak erkek ve kız çocuğu ölen askerlerin sayısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Altıncı ana başlıkta kaç askerin kaç çocuğunun öldüğü sorusuna cevap aranmıştır. Bu ana başlık altında birden üçe kadar çocuğu ölen askerlerin sayısı ayrı ayrı belirlenmeye çalışılmıştır. Yedinci ana başlıkta erkek ve kız çocukları ölen askerlerin sayısı ayrı ayrı tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Sekizinci ana başlıkta çocuğu ölen askerlerin sayısı ölen çocukların ilk üç yıl içinde ölüp ölmedikleri sorusu sorularak cevap aranmaya çalışılmıştır. Dokuzuncu ve son ana başlıkta askerlerin düşük yapan eşleri ile ilgili soru sorulmuştur. Buna göre eşleri birden üçe kadar ve daha fazla düşük yapan askerlerin sayıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

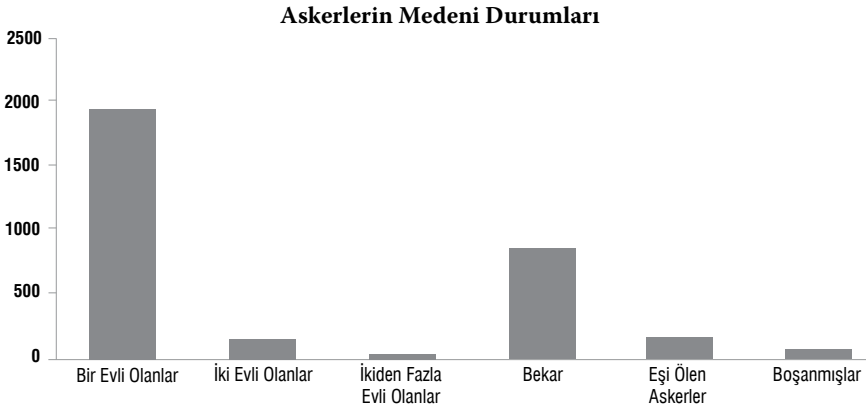
Anket çalışması, askerlerin memleketleri üzerine kurulmuştur. Genel itibarıyla askerlerin tasniflenmesi vilayet bazında alınmasına karşın bazı anketlerde askerlerin memleketleri kaza olarak da alınmıştır. Anket formlarındaki askerlerin memleketleri bazen de bölgesel olarak değerlendirilmiştir. Ankete dahil edilen askerlere ait formlarda geçen vilayetlerin bazıları şunlardır: Sivas, Ankara, Erzurum, Samsun, Trabzon, Konya, Adana, Kayseri, İzmir, Giresun, Ordu, Tokat, Amasya, Van, Diyarbakır,

Halep, Kastamonu, Bursa, Harput (Elazığ), İstanbul, Musul, Edirne, Bitlis, Kayseri, Adana vd. Anketlerde vilayet adı verilmeden direk geçen kazaların çoğu Karadeniz bölgesindedir. Kazaların bazıları şunlardır: Fatsa, Ünye, Çarşamba, Tirebolu, Of, Hopa, Erbaa, Vakfıkebir, Alucra, İskilip, Develi, Zile, İspir, Akçaabat vd.

Anketlerin Analiz ve Değerlendirmesi

I. Genel Değerlendirme

Çalışmamızda değişik anket formlarından birleştirilmek suretiyle bir araya getirilmiş olan 3110 askerin üzerinden yapılan anketin sonuçları değerlendirilecektir. Bu değerlendirme memleketleri Trabzon, Erzurum, Samsun, Konya, İzmir, Kayseri, Adana, Halep, Ankara, Sivas, Kastamonu, Bursa, Harput, İstanbul, Diyarbakır, Musul, Van ve Edirne olan 3110 askeri kapsayacaktır. Önce genel bir değerlendirme olacak, ardından bazı vilayetlerden örnekler alınarak değerlendirme yapılacaktır.

a) Askerlerin Evlilik Durumu

Ankete katılan 3110 askerin %71,3'ü evlidir. Evli olanların %88,3'ü bir evli, %9'u iki evli, %2,6'sı üç ve daha fazla evli olduğu görülmüştür. Ancak evlilik sayıları ile ilgili olarak, askerlerin aynı anda mı iki veya üç evli oldukları, yoksa boşanma ve eşlerinin ölümü üzerine mi tekrar evlendikleri konusu ankette açık değildir. Genel toplum yapısının söz konusu dönemdeki durumu göz önüne alınırsa, bu durumu aynı anda evli olmak şeklinde almak daha doğrudur. Yapılan bilimsel çalışmalarda 1885-1907 yılları

arasında Osmanlı kırsal bölgelerinde çok eşlilik oranı %2,5'tir ve evliliklerinin yalnız bir döneminde çok eşli oldukları görülmüştür.¹

Boşanma ve eşlerinin ölümü ile ilgili de ankette şu durum ortaya çıkmaktadır: Ankete katılan askerlerin %8,7'sinin eşleri vefat etmiştir. Boşanma oranı ise %4 olarak ortaya çıkmaktadır. Aşağıdaki grafikte ankette yanıt veren askerlerin medeni durumları görülmektedir.

b) Askerlerin Sahip Oldukları Çocukların Yaşları

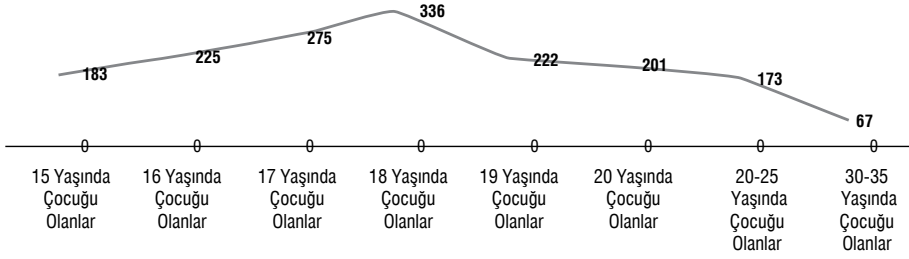
1885-1907 yılları arasında Osmanlı kırsal nüfusunda yaşayan kadınların ortalama 7 çocuk doğurdıkları dikkatten kaçmamalıdır². Ankette askerlere 15-35 yaş aralığında çocukları olup olmadığı sorulmuş ve anket sonucunda evli askerlerin %88,4'ünün bu yaş aralığını kapsayan çocukları olduğu görülmüştür. Ancak burada anketin değerlendirilmesinde bir sorun ortaya çıkmaktadır. Ankette sorulan 15-35 yaş aralığında çocuğu olan askerlerin sayısına alınan cevapta, bir askerinin hem 15 hem 20 hem de diğer yaşlarda çocuğu olabilir. Bu durum evliler içinde çocuğu olanların oranını aşağılara çekecektir.

Ankette çocuğu olan askerlerin tespitine çalışılırken, yaş konusunda özellikle 15, 16, 17, 18, 19, 20 yaşındaki çocukların tek tek sorulması oldukça dikkat çekicidir. 20-25 yaş aralığının beş yılı kapsaması, 25-30 yaş aralığının ankette yer almaması ve ardından 30-35 yaş aralığındaki çocukları olanların sorulması da oldukça dikkat çekicidir. Bunları ayrı ayrı değerlendirmekte fayda vardır. Anket sonucunda 15-20 yaş aralığında çocuğu olan askerlerin oranı %64, 8'dir. Bu yaş aralığının ayrıntılı olarak sorulmasının en önemli nedeni silâh altındaki ve ankete katılan askerlerin askerlik çağına gelmiş veya yakın zamanda gelecek olan çocuklarının tespitidir. 20-35 yaş aralığındakilerin zaten silâh altında olması gerekir. Bu yaş aralığının sorulması ise muhtemelen ailelerdeki tek erkek çocuğun belirlenmesi veya asker kaçağı olup olmadıklarının tespiti olabilir.

1 Alan Duben, "Geçmişte Türk Ailesi: Mitos ve 'Gerçekler'", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 1, İstanbul 1993, s. 37.

2 Duben, "Geçmişte Türk Ailesi...", s. 38.

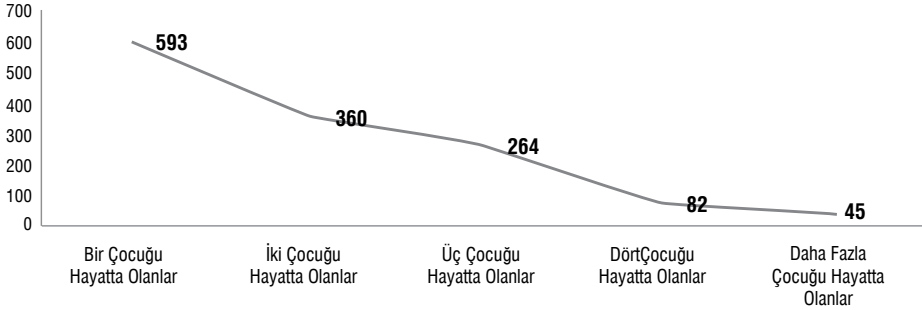
Çocukların Yaşlarına Göre Askerlerin Dağılımı

c) Çocukları Hayatta Olan Askerler

Askerlere ankette sorulan sorulardan birisi de hayatta olan çocukları ile ilgiliydi. Bir çocuktan itibaren dört ve daha fazla çocuğu olan askerlerin oranı tespit edilmiştir. Buna göre anket sonucunda, 1344 askerin çocuklarının hayatta oldukları görülmüştür. Çocuk sayısında, üç çocuklu olan askerlerin daha fazla olduğu görülmektedir. Askerin %44'ünün bir çocuk sahibi, %26'sının ise iki çocuk sahibi olduğu anlaşılmıştır.

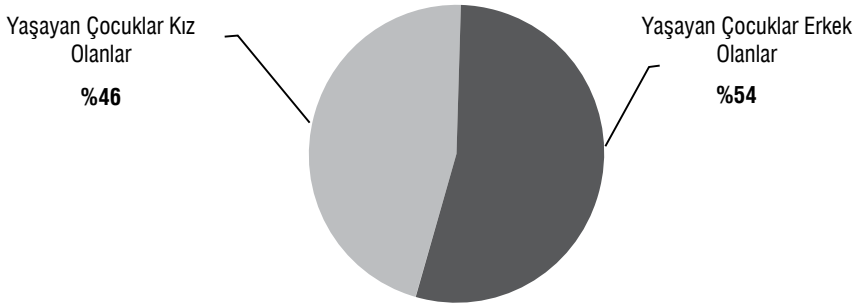
Hayatta Olan Çocukların Sayısına Göre Askerlerin Dağılımı

d) Yaşayan Çocukların Cinsiyetleri

Askerlerin sahip oldukları çocukların cinsiyetleri de ankette sorulan sorulardan birisidir. Buna göre çocuk sahibi olan askerlerin sahip oldukları çocuklarının hayatta olanlarının % 54'ü erkek, %46'sı kızdır. Buna göre erkek çocuk sahibinin kız çocuk sahibinden daha fazla olduğu görülmektedir. Buradaki rakamların denek sayısının üzerine çıktığı görülmektedir. Bu normal bir durumdur. Çünkü bir askerin sadece erkek ve kız çocuğu olabileceği gibi hem erkek hem de kız çocuk sahibi olabilir.

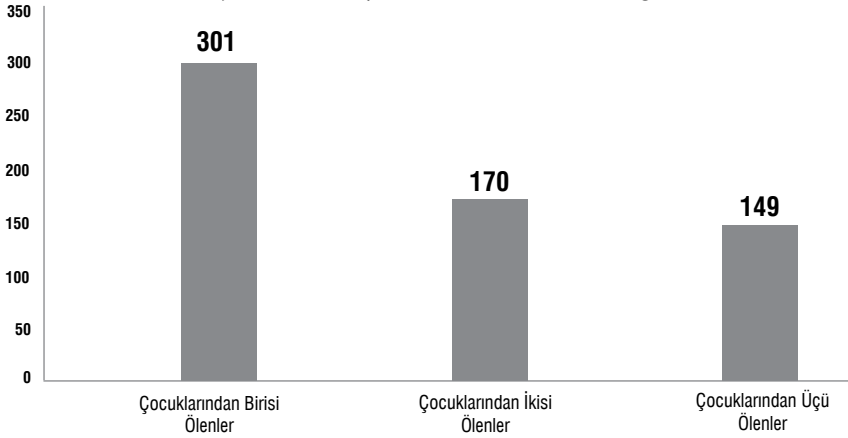
Askerlerin Yaşayan Çocuklarının Cinsiyet Dağılımı

e) Çocuğu Ölen Askerlerin Durumu

Ankette askerlerin ölen çocukları ile ilgili de sorular mevcuttur. Askerlere çocuklarından kaçının vefat ettiği sorulduğunda bir çocuğu ölen evli asker oranı %13'tür. İki çocuğu ölen askerler, %7,65, üç çocuğu ölen askerler ise %6,7'dir. Toplamda ise evli askerlerin oranı %28'dir.

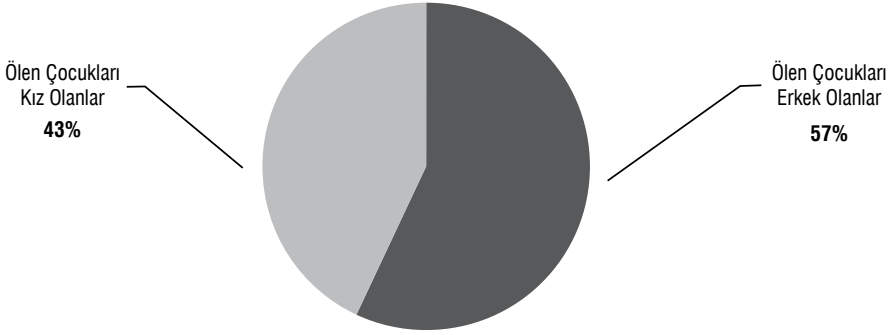
Ölen Çocukların Sayısına Göre Askerlerin Dağılımı

f) Ölen Çocukların Cinsiyeti

Askerlerin ölen çocuklarıyla ilgili sorulara verdikleri cevapların ankete yansımaları şu şekildedir. Ankete katılan askerlerin ölen çocuklarından erkek olanlarının oranı %57, kız olanlarının oranı ise %43'tür.

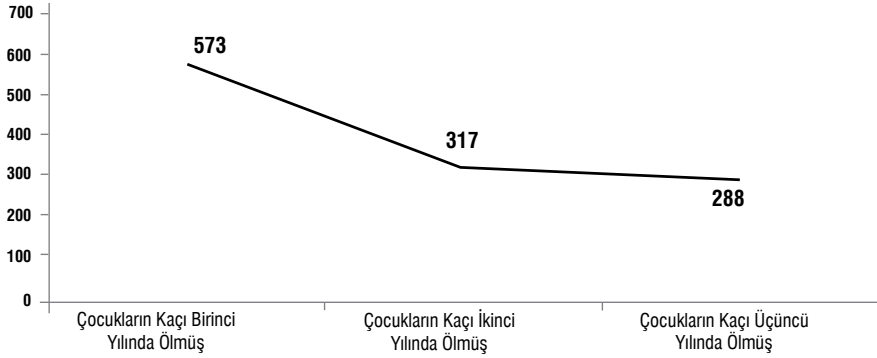
Ölen çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

g) Ölen Çocukların Yaşları

Askerlere sorulan sorulardan birisi de yine ölen çocukları ile ilgili olan sorulardı. Ankette askerlere ölen çocuklarının doğduktan sonra kaç yıl içinde öldükleri sorulmuştur. Buna göre askerlerin %49'nun çocuğu birinci yılında hayatını kaybetmiş, %27'sinin çocukları ikinci yılında, %24'nün çocukları ise üçüncü yılında ölmüşlerdir.

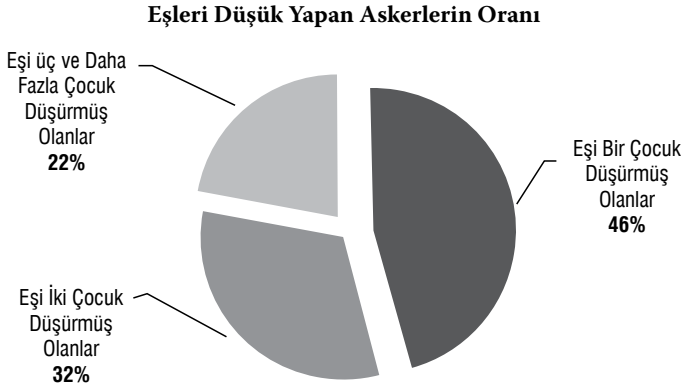
Çocukların Ölüm Yıllarına Göre Askerlerin Dağılımı

h) Eşleri Düşük Yapan Askerler

Askerler üzerinde aile yapılarıyla ilgili yapılan ankette askerlere eşleriyle ilgili de sorular sorulmuştur. Askerlere eşlerinin kaç çocuk düşürdükleri sorusu yöneltildiğinde, askerlerin %46'sının eşinin bir düşük yaptığı, %32'sinin iki düşük yaptığı ve %22'sinin ise üç veya daha fazla düşük yaptığı ortaya çıkmıştır.

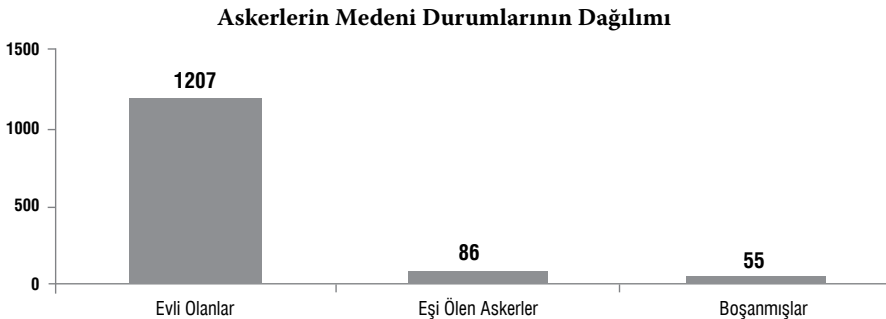
II. İl Bazında Örnekleme Değerlendirmesi

1) Sivas

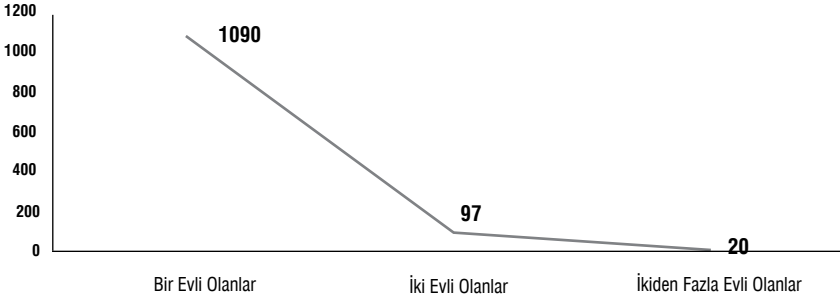
Sivas'ın örnek olarak alınmasının en önemli nedeni Doğu Cephesi'nde en fazla şehit veren illerden birisi olmasıdır. Söz konusu ankette memleketi Sivas olan 1713 askere soru sorulmuş ve bu askerlerden sorulan sorulara cevap alınmıştır. Askerlerden alınan cevaplara göre Sivashlı askerlerin aileleri ile ilgili aşağıdaki bilgiler ortaya çıkmıştır.

a) Evlilik Durumu

Ankette sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda memleketi Sivas olan askerlerin %90'ının evli, %6'sının eşinin ölmüş, %4'nün ise boşanmış olduğu ortaya çıkmıştır. Evli askerlerin ise yüksek bir oranının tek evli ki bu oran %90'dır, %8'i iki evli, %2'si ise ikiden fazla evlidir.

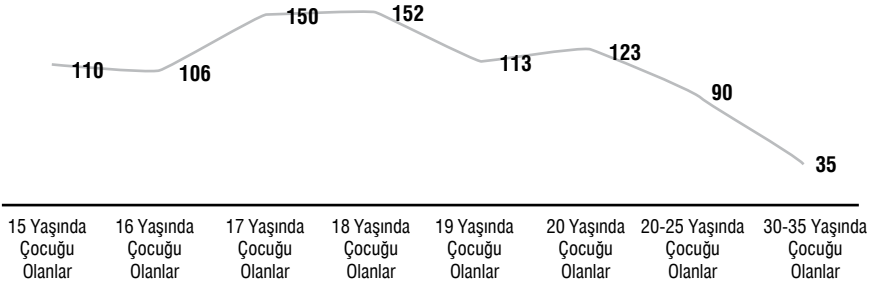
Eş Sayılarına Göre Askerlerin Dağılım Durumu

b) Askerlerin Sahip Oldukları Çocukların Yaşları

Ankette yer alan Sivaslı askerlerin hayattaki çocuklarının yaşlarıyla ilgili olarak da sorulan sorular sonucunda elde edilen cevaplara göre askerlerin 15 yaşından 35 yaş ve üzeri yaşlarda olan çocuklarıyla ilgili şöyle bir netice ortaya çıkmıştır. Askerlerin %13'ünün çocuğu 15 yaşında, %12'sinin çocuğu 16 yaşında, %17'sinin çocuğu 17 yaşında, %17'sinin çocuğu 18 yaşında, %13'ünün çocuğu 19 yaşında, %14'ünün çocuğu 20 yaşında, %10'unun çocuğu 20-25 yaş aralığında, %4'ünün çocuğu 30-35 yaş aralığındadır. Kesin bir kanı çıkaramamakla birlikte bu verilere göre, evlenme yaşını en alt seviyeden 16 olarak alırsak, ankete katılan askerlerin 31 yaş ile 46 yaş aralığında olabileceği değerlendirilebilir.

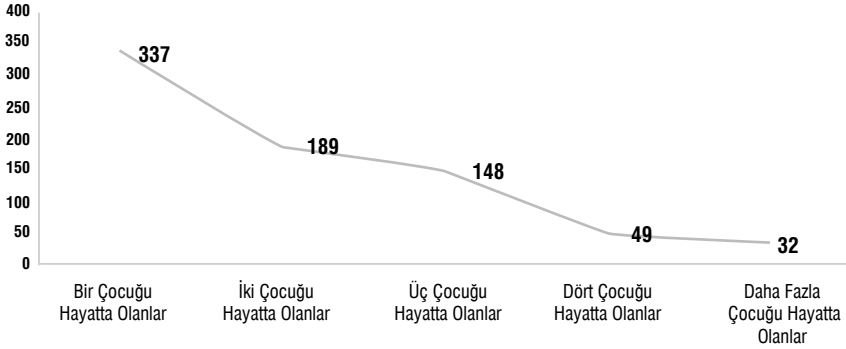
Sivaslı Askerlerin Çocuklarının Yaşlarının Dağılım Durumu

c) Askerlerin Hayatta Olan Çocuklarının Durumu

Sivaslı askerlerin sahip oldukları ve hayatta olan çocuklarının tespitine yönelik olarak sorulan sorulara alınan cevaplara göre, askerlerin %45'inin bir çocuğu, %25'inin iki çocuğu, %20'sinin üç çocuğu, %6'sının dört çocuğu, %4'ünün dörtten fazla çocuğunun hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

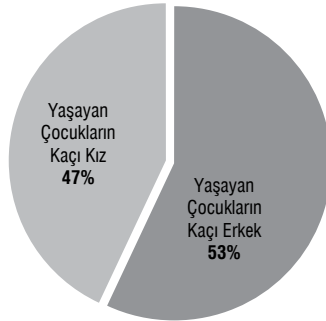
Sivaslı Askerlerin Hayatta Olan Çocuklarının Dağılım Durumu

d) Askerlerin Yaşayan Çocuklarının Cinsiyet Durumu

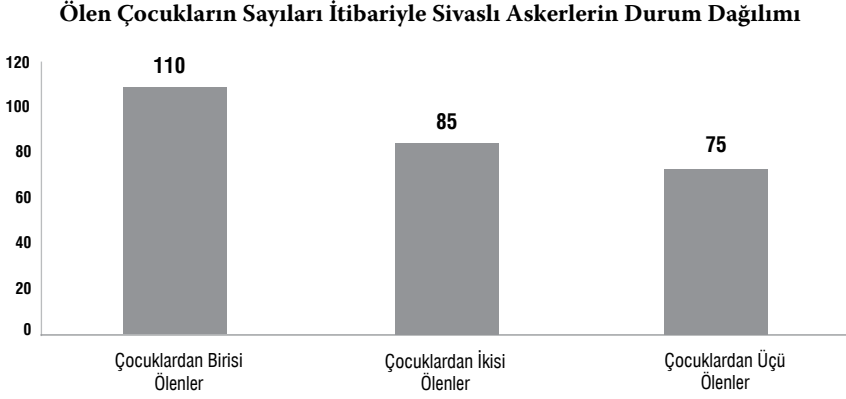
Sivaslı askerlerin ankette verdikleri cevaplara göre hayatta olan çocuklarının %53'ünün erkek, %47'sinin ise kız olduğu belirlenmiştir.

Sivaslı Askerlerin Hayatta Olan Çocuklarının Cinsiyet Dağılım Durumu

e) Askerlerin Ölen Çocuklarının Durumu

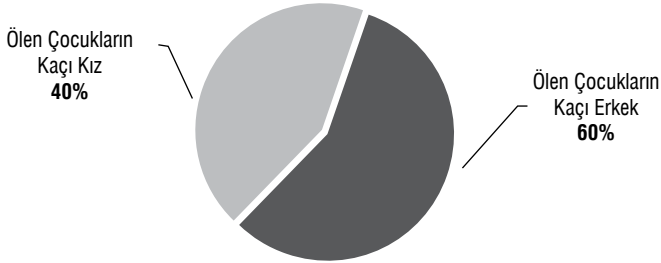
Sivaslı askerlerin ankette verdikleri cevaplara göre askerlerin, %41'inin bir çocuğu, %31'inin iki çocuğu, %28'inin üç çocuğu hayatını kaybetmiştir. Bu oran Sivaslı askerlerin genel oranı içinde %14'lük bir orana tekabül etmektedir.

f) Ölen Çocukların Cinsiyeti

Sivaslı askerlerin ankete verdikleri cevaplar, ölen çocuklarının cinsiyetine göre askerlerin oranını da ortaya koymuştur. Buna göre askerlerin %60'nın ölen çocukları erkek, %40'nın ölen çocuklarının ise kız olduğu ortaya çıkmaktadır.

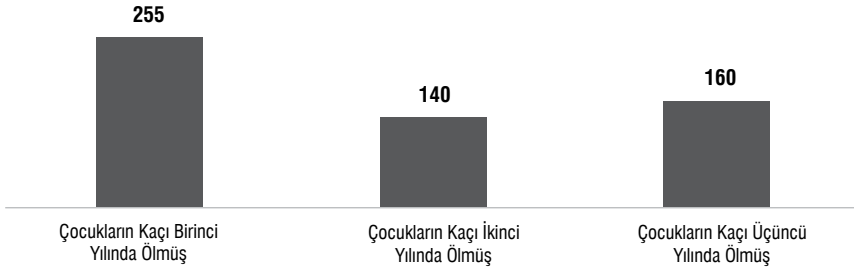
Sivaslı Askerlerin Ölen Çocuklarının Cinsiyet Dağılım Durumu

g) Ölen Çocukların Yaşları

Askerlerin ölen çocuklarıyla ilgili alınan cevaplar ışığında şu şekilde bir tablo ortaya çıkmıştır: Askerlerin çocuklarının birinci yılında ölenlerinin oranı %46, ikinci yılında ölenlerin oranı %25, üçüncü yılında ölenlerinin oranı ise %29'dur.

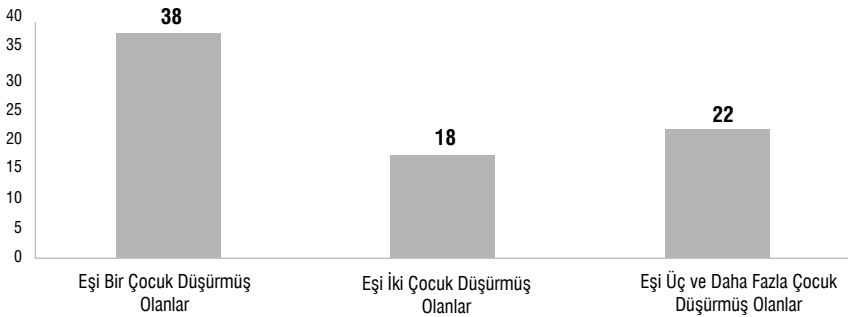
Sivashlı Askerlerin Ölen Çocuklarının Ölüm Yılı Dağılım Durumu

h) Eşleri Düşük Yapan Askerler

Askerlere çocuklarının yaşları, hayatta olup olmadıkları gibi sorular yanında eşlerinin düşük yapıp yapmadıkları ve yaptıysa kaç kez yaptı gibi sorular da sorulmuştur. Sorulara alınan cevaplara göre, eşi düşük yapan askerlerin arasında, eşi bir çocuk düşürmüş olanların oranı %49, eşi iki düşürmüş olanların oranı %23, eşi üç çocuk düşürmüş olanların oranı ise %22'dir.

Sivashlı Askerlerin Eşlerinin Düşük Yapma Dağılımı

Sonuç

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bu anketin Doğu cephesinde Almanlar tarafından yapıldığı görülmektedir. Böyle bir anketin neden yapıldığı konusunda belgelerde herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Diğer cephelerde aynı türden anket yapıldığına dair de herhangi bir belgeye ulaşılmamıştır. Ankete askerlerin ne kadar sağlıklı cevap verdikleri konusunda bir ölçüt elimizde mevcut değildir. Bu daha sonraki yıllarda yapılacak araştırmalarla ortaya çıkacaktır. Ayrıca yine amaçlanan hedefe ulaşıp ulaşılmadığına yönelik bir bilgi veya belgeye de ulaşılamamıştır. Dolayısıyla yeni bir bilgi olması ve bu tür bir çalışma yapıldığının bilinmesi açısından bu makalenin önemli olduğu kanaatindeyiz.

Anketteki sorulara verilen cevapların bazıları rakamsal olarak yüksek gibi görünebilir. Örneğin askerlerin ölen çocuklarının yıllarının sorulduğu soruda verilen cevaplarda oranlar ayrı ayrı algılanmaktadır. Oysa çocuğu hem birinci yılında hem ikinci yılında hem de üçüncü yılında ölen askerlerin oranı birbirinden ayrılmayarak toplam rakam çıkarılmıştır. Bu sorunun cevabı da 1178 asker çocuğunun ilk üç yılında öldüğünü söylemiştir. Ancak birinci yılında ölen çocuğum var diye cevap veren askerlerin ikinci yılında veya üçüncü yılında ölen çocuğunun da olabileceği gözden kaçmamalıdır. Aynı durumu eşleri düşük yapan askerlerle ilgili soruya verilen cevaplardaki rakamlarda da görmek mümkündür.

Anketteki sorulara verilen cevaplara bakıldığında evlilik yaşının en erken 13-18 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ancak bu oran çok yüksek değildir. Bu yıllardaki Osmanlı coğrafyasının genel ortalamasına denk gelmektedir. Aynı şekilde tek-çok evlilik oranları da dönemin ortalamalarının ankete yansımalarını göstermektedir. Askerlerin büyük çoğunluğu tek evli olmakla birlikte iki hatta üç evli olanlar da mevcuttur. Ancak bu evliliklerin aynı anda mı yoksa ayrı zamanlarda gerçekleştiği açık değildir. Çocuk ölümlerinin çoğunun doğumdan sonraki ilk yıl içinde olduğu görülmektedir. Bu da yaşam standartlarının düşük, koşulların ise ağırlığı noktasından açıklanabilir. Özellikle ana çocuk sağlığı noktasında oldukça sıkıntı içinde olan Anadolu halkının, kimi zaman da bulaşıcı hastalıklarla da mücadele ettiği bilinen bir gerçektir. Yine beslenme de bunda önemli rol oynamış olabilir. Hayatta olan çocuklarda kızlara oranla erkeklerin daha fazla olduğu, çocuk ölümlerinde ise oranların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Asker eşlerinin çok sayıda düşük yapmalarının nedenini de Anadolu'nun zorlu şartları, kadınların da ağır işlerde çalışmaları, sağlıklı beslenmeme gibi unsurlarla açıklamak mümkündür.

Anketteki sorulara askerlerin doğru cevap verip vermedikleri, yapılacak ayrıntılı ve derin araştırmalardan sonra ortaya çıkacağı kesin olmakla birlikte, Birinci Dünya Savaşı'nın zorlu şartları içinde böyle bir anketin düşünülmesi ve yapılması oldukça önemlidir.

Kaynakça

Duben, Alan, "Geçmişte Türk Ailesi: Mitos ve 'Gerçekler'", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 1, İstanbul 1993, s. 35-42.

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 1 (ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 2 (ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 3(ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 4 (ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 5 (ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 6 (ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 7 (ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 8 (ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 9 (ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 10 (ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 11 (ve ekleri)

Genelkurmay ATASE Arşivi, Kls:3995, Dos: 17, Fih: 12 (ve ekleri)

